

ธรรมเพื่อครองใจคน*

VIRTUES FOR WINNING PEOPLE'S HEARTS

พระอธิการศรีปัญญา ปภสฺสโร

Phra Athikan Sreepanja Papatsaro

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhist Studies, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Thailand

Corresponding Author's E-mail: singjaen@gmail.com

วันที่รับบทความ : 30 พฤศจิกายน 2568; วันแก้ไขบทความ 12 ธันวาคม 2568; วันที่รับบทความ : 14 ธันวาคม 2568

Received 30 November 2025; Revised 12 December 2025; Accepted 14 December 2025

แปลจากหนังสือ : ธรรมเพื่อครองใจคน

ผู้เขียน : อาจารย์วาดิน อินทสระ

ผู้แปล : อาจารย์วาดิน อินทสระ

สำนักพิมพ์ : บริษัท ชุมทองอุตสาหกรรมและการพิมพ์

จำกัด

ปีที่พิมพ์ : 2555

จำนวนหน้า : 130 หน้า

บทนำ

หนังสือเรื่อง “ธรรมเพื่อครองใจคน” ซึ่งเรียบเป็นหนังสือของอาจารย์วาดิน อินทสระจัดพิมพ์ 4000 เล่ม พ.ศ.2555 โดยชมรมกัลยาณธรรม มีความยาว 130 หน้า พิมพ์โดยบริษัท ชุมทองอุตสาหกรรมและการพิมพ์ จำกัด ฉบับธรรมทานเมื่อธันวาคม 2555

Citation:

* พระอธิการศรีปัญญา ปภสฺสโร. (2569). ธรรมเพื่อครองใจคน. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 4(1), 1146-1156.

Phra Athikan Sreepanja Papatsaro. (2026). Virtues For Winning People's Hearts, 4(1), 1146-1156.;

DOI: DOI: <https://doi.org/10.>

Website: <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/>

ข้อมูลหนังสือและภูมิหลังผู้แต่ง

หนังสือเรื่อง ธรรมเพื่อครองใจคนและธรรมเพื่อความสำเร็จในชีวิต เป็นผลงานทางวิชาการที่สำคัญยิ่งในวงการพุทธศาสนา โดยเป็นผลงานของอาจารย์วศิน อินทสระ ซึ่งตีพิมพ์ในฉบับธรรมทานเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2555 โดยชมรมกัลยาณธรรม ภูมิหลังของงานเขียนนี้มีความน่าสนใจ เนื่องจากเนื้อหาส่วนใหญ่มีรากฐานมาจากงานที่อาจารย์วศินได้เขียนขึ้นตามคำร้องขอของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อใช้เป็นหนังสือส่งเสริมการอ่าน ชุด พระพุทธศาสนาและจริยธรรม สำหรับระดับมัธยมศึกษา เมื่อประมาณ พ.ศ. 2530 การรวมหลักธรรมสำคัญสองหมวด คือ สังคหวัตถุ 4 (ธรรมเพื่อครองใจคน) และ อิทธิบาท 4 (ธรรมเพื่อความสำเร็จในชีวิต) เข้าไว้ในเล่มเดียวกันตามที่คุณจัดพิมพ์ เห็นว่า “เข้ากันได้ดีกันดี” นั้น เป็นการแสดงจุดยืนทางปรัชญาของผู้เขียนที่เชื่อว่าความผาสุกและความสำเร็จที่แท้จริงต้องอาศัยทั้งการพัฒนาตนเอง (อิทธิบาท 4) และการธำรงรักษาความสัมพันธ์ทางสังคม (สังคหวัตถุ 4) ควบคู่กันไป

อาจารย์วศิน อินทสระ (พ.ศ. 2477 – ปัจจุบัน) เป็นนักปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญที่มีคุณวุฒิสูงและได้รับการยอมรับในระดับประเทศ โดยท่านสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาธรรม 7 ประโยค (ป.ธ.7) ซึ่งแสดงถึงความแตกฉานในพระไตรปิฎก และมีวุฒิปริญญาโทด้านปรัชญา (M.A.) จากมหาวิทยาลัยบานารัส ประเทศอินเดีย ภูมิหลังทางการศึกษาที่เข้มแข็งนี้ ประกอบกับประสบการณ์การสอนวิชาศาสนาและปรัชญาที่ยาวนานถึง 46 ปีที่มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และการได้รับรางวัลเสาเสมาธรรมจักรในฐานะผู้บำเพ็ญคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาประเภทวรรณกรรม ย่อมเป็นเครื่องยืนยันถึงความสามารถในการสังเคราะห์หลักธรรมที่ลึกซึ้งให้กลายเป็นอรรถาธิบายที่ชัดเจนและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

วัตถุประสงค์ของการวิจารณ์และขอบเขต

รายงานวิจารณ์เชิงวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อวิเคราะห์ความลึกซึ้งและแนวทางการตีความหลักธรรม สังคหวัตถุ 4 ของอาจารย์วศิน อินทสระ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของหนังสือในส่วนของ “ธรรมเพื่อครองใจคน” การวิเคราะห์จะดำเนินการโดยตรวจสอบการอรรถาธิบายหลักธรรมแต่ละข้ออย่างถี่ถ้วน เปรียบเทียบกับหลักฐานเชิงคัมภีร์จากพระไตรปิฎก

และประเมินคุณค่าในการประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความสามัคคีและเสถียรภาพทางสังคมในบริบทของภาวะผู้นำและการบริหารจัดการสมัยใหม่ การวิจารณ์จะเน้นการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบในประเด็นที่เห็นด้วยกับผู้เขียน และเสนอข้อสังเกตเชิงวิชาการเพื่อต่อยอดแนวคิดในการประยุกต์ใช้ให้ครอบคลุมยิ่งขึ้น

เนื้อหาโดยย่อของหนังสือ (หน้า 14–73)

หนังสือ “ธรรมเพื่อครองใจคน” เป็นการถ่ายทอดธรรมะในรูปแบบที่เข้าใจง่าย อาจารย์วศิน อินทสระ ได้นำเสนอหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ในฐานะ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน หลักการสังคมสงเคราะห์ ประสานบุคคลไว้ในสามัคคี หลักธรรมนี้อ้างอิงถึงพระพุทธพจน์ที่ปรากฏในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

สารัตถะเชิงปรัชญาของสังคหวัตถุ 4 ถูกเปรียบเทียบกับ “ลิมสลักของรถ” ที่เชื่อมโยงส่วนต่าง ๆ ของรถไว้ด้วยกันทำให้รถสามารถแล่นไปได้ การเปรียบเทียบเช่นนี้มีความหมายเชิงระบบ ที่บ่งชี้ว่าหลักธรรมทั้งสี่ข้อมีความสัมพันธ์กันอย่างขาดไม่ได้ หากขาดข้อใดข้อหนึ่งไประบบสังคมก็จะขาดเสถียรภาพและไม่สามารถดำเนินไปได้โดยราบรื่น นี่คือการเน้นย้ำว่าสังคหวัตถุ 4 เป็นแบบจำลองที่ต้องถูกปฏิบัติอย่างครบถ้วนเพื่อการธำรงรักษาความมั่นคงทางสังคม

รายละเอียดการตีความหลักสังคหวัตถุ 4

การอธิบายของอาจารย์วศิน อินทสระ เกี่ยวกับหลักธรรมแต่ละข้อมีความละเอียดลึกซึ้งและนำเสนอในมิติที่ขยายออกไปจากความหมายดั้งเดิม

ทาน (หน้า 15–34)

ทาน ถูกจำแนกอย่างมีนัยยะสำคัญออกเป็นสามมิติที่เกื้อกูลต่อการครองใจคน คือ อามิสทาน (การให้วัตถุ), ธรรมทาน (การให้คำแนะนำสั่งสอนอันเป็นประโยชน์) และ อภัยทาน (การให้อภัยในความผิดพลาด) การจำแนกนี้ได้ให้ความสำคัญเฉพาะการให้ทางวัตถุ แต่เน้นว่าธรรมทานและการให้อภัยมีพลังในการผูกพันจิตใจและสร้างความสงบภายใน ผู้เขียนได้ย้ำถึงอานิสงส์ของการให้ โดยอ้างพระพุทธพจน์ว่า "การให้อ้อมผูกมิตรหรือไมตรีไว้ได้ (ทท์ มิตตานิคนุถติ)" นอกจากนี้ยังได้จำแนกวัตถุประสงค์ของการให้เป็น 3 ประการ ได้แก่ ให้เพื่ออนุเคราะห์ (ช่วยเหลือผู้ลำบาก), ให้เพื่อสงเคราะห์บ้าง (รักษาไมตรีระหว่างผู้เสมอกัน), และให้เพื่อบูชาคุณ (แก่บิดามารดา ครูอาจารย์)

อาจารย์วศินยังจำแนกประเภทของผู้ให้ (ทายก) ออกเป็น 3 จำพวก คือ ทานทาสะ (การให้ของเหลวหรือเหลวกว่าที่ตนบริโภคใช้สอย), ทานสหาย (การให้ของที่เสมอกันอย่างเดียวกันกับที่ตนบริโภคใช้สอย), และ ทานสามี (การให้ของที่ดีกว่าตนบริโภคใช้สอย ซึ่งมักให้แก่ผู้ควรเคารพ) สำหรับอามิสทาน (ทานวัตถุ) ได้แบ่งตามลักษณะการให้เป็น 2 ประเภท คือ ปาฏิปุคคลิกทาน (ให้เจาะจงบุคคล) และ สังฆทาน (ให้ไม่เจาะจงแก่หมู่คณะ) โดยเห็นว่า สังฆทานที่ถูกต้องมีอานิสงส์มากและมีผลมากกว่าการถวายทานเจาะจงบุคคล ไม่ว่าจะกรณีใด ๆ นอกจากนี้ การทำบุญให้ทานให้มีผลยอดเยี่ยมนั้น จะต้องประกอบด้วย สัมปทา 4 ประการ คือ วัตถุสัมปทา (ผู้รับมีคุณธรรมสูง), ปัจจัยสัมปทา (สิ่งของที่ให้ได้มาโดยบริสุทธิ์), เจตนาสัมปทา (มีเจตนาดีทั้ง 3 กาล คือ ก่อนให้ ขณะให้ และหลังให้), และ คุณาติเรกสัมปทา (ผู้รับมีคุณวิเศษ เช่น ออกจากนิโรธสมาบัติใหม่ๆ)

ปิยวาจา (หน้า 35-52)

ปิยวาจา (หรือ เปยยวัชชะ) ถูกนิยามว่าเป็นวาจาที่น่ารัก อ่อนหวาน ดุดดีมีใจ และที่สำคัญต้องเป็นวาจามีประโยชน์ อาจารย์วศินได้อ้างถึง องค์กร 5 แห่งวาจาสุภาสิต ที่ปรากฏในสุภาสิตสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ได้แก่ กล่าวถูกต้องกาล, กล่าวคำจริง, กล่าวอย่างอ่อนหวาน, กล่าวอย่างมีประโยชน์, และกล่าวด้วยเมตตาจิต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าแม้จะเป็นคำจริง แต่หากพูดไปแล้วเป็นโทษแก่ผู้อื่น เช่น ทำให้เกิดความแตกแยกหรือครอบครัวแตกร้าง ก็ถือเป็นวาจาที่ควรเว้นเสีย

การอธิบายเน้นว่า คำพูดที่ถือเป็นปิยวาจาที่แท้จริงต้องมี คุณค่า และประโยชน์ ด้วย โดยหากคำจริงขัดแย้งกับคุณค่าทางจริยธรรม (เช่น การพูดความจริงที่ทำลายความสุขหรือเกียรติของผู้อื่น) ทางศาสนาจะยอมให้ทิ้งความจริงเพื่อรักษาคุณค่าไว้ ปิยวาจา ที่แท้จริงคือวาจาที่พูดออกมาจากใจที่อ่อนโยน มีความรักความเมตตาเป็นมูลฐาน และมีประโยชน์เป็นแกนกลางนอกจากนี้ยังมีการอ้างถึงหลัก วาจาสุภาสิตที่มีองค์ 4 (ขุททกนิกาย สุตตนิบาต) ได้แก่ กล่าวแต่วาจาที่ดี, กล่าวเป็นธรรม, กล่าววาจาที่น่ารัก, และกล่าวคำจริง อาจารย์วศินสรุปว่า ปิยวาจาที่ประกอบด้วยคุณลักษณะเหล่านี้เท่านั้น จึงจะเป็นเสน่ห์ที่มั่นคงซึ่งมีรากฐานจากคุณธรรม

อัตถจริยา (หน้า 53-66)

อัตถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์, การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อตนและคนทั้งหลาย จุดเน้นที่สำคัญที่สุดในการตีความของผู้เขียน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์นั้นเป็นหนทางที่ดีที่สุดโดยการ ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะอยู่ในฐานะใดก็ตาม การบำเพ็ญหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดก็การทำประโยชน์แก่สังคมไปพร้อมกัน การอรรถาธิบายนี้ยังได้บูรณาการอัตถจริยาเข้ากับการบรรลุ ประโยชน์ 3 คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถะ), ประโยชน์ภายหน้า (สัมปรายิกัตถะ), และประโยชน์สูงสุด (ปรมัตถะ อริยมรรคมีองค์ 8)

สำหรับการทำประโยชน์ 3 ระดับ ผู้เขียนได้ขยายความถึงหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง

1) ประโยชน์ในปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) ต้องอาศัยหลักธรรม 4 ประการ ได้แก่ อนุฐานสัมปทา (ขยันหมั่นเพียรประกอบกิจ), อารักขสัมปทา (รู้จักรักษาทรัพย์และคุณงามความดี), กัลยาณมิตตตา (คบมิตรที่ดี), และ สมชีวิตา (รู้จักเลี้ยงชีวิตตามสมควร)

2) ประโยชน์ภายหน้า (สัมปรายิกัตถะ) ต้องอาศัยหลักธรรม 4 ประการ ได้แก่ สัทธาสัมปทา (มีศรัทธาสมบูรณ์ เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ), สีลสัมปทา (มีศีลสมบูรณ์ตามฐานะ), จาคสัมปทา (มีใจเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว), และ ปัญญาสัมปทา (สมบูรณ์ด้วยปัญญา รู้จักบาปบุญคุณโทษ)

3) ประโยชน์สูงสุด (ปรมัตถะ) คือการดับเพลิงกิเลสและเพลิงทุกข์ ซึ่งต้องดำเนินตาม อริยมรรคมีองค์ 8

สมานัตตตา (หน้า 67-73)

สมานัตตตา ถูกแปลในความหมายที่หลากหลายและลึกซึ้ง ได้แก่ ความไม่ถือตัว/ไม่หยิ่งทะนงตน, ความเป็นคนเสมอตื้นเสมอปลาย, การร่วมสุขร่วมทุกข์, และการวางตนให้เหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ อาจารย์ยิวคินให้ความสำคัญกับ ความไม่ถือตัว โดยมองว่าความถือตัวจัด (มานะ) เป็นกิเลสร้ายที่บั่นทอนความน่ารักและเป็นสาเหตุของความแตกแยกและอาชญากรรม การที่ผู้เขียนเน้นความสำคัญของความไม่ถือตัวนั้น อ้างอิงถึงพระพุทธพจน์ที่ว่า “การทำลายปมเชื่อง หรืออัสมิมานะ เสียได้ จึงเป็นความสุขอย่างยิ่ง”

บทวิจารณ์

หนังสือ ธรรมเพื่อครองใจคน ถือเป็นการสังเคราะห์หลักสังคหวัตถุ 4 ที่มีความแม่นยำทางคัมภีร์และมีความลุ่มลึกในการประยุกต์ใช้ในมิติของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

การวิจารณ์เชิงวิชาการนี้มุ่งเน้นการประเมินความเข้มข้นของการอธิบายในแต่ละหลักการ

ประเด็นที่ผู้วิจารณ์เห็นด้วย

ความลุ่มลึกในการยกระดับ “ทาน” สู่มิติความมั่นคงทางจิตใจ (หน้า 15-34)

ผู้เขียนมีได้มอง “ทาน” เป็นเพียงกิจกรรมการให้วัตถุเท่านั้น แต่ได้ยกสถานะของธรรมทาน และอภัยทาน ให้เป็นหัวใจหลักของการครองใจคน ในมุมมองเชิงจริยศาสตร์ การเน้นทานประเภทนี้สอดคล้องกับพุทธจริยธรรมที่เน้นความสำคัญของปัญญา (ธรรมทาน) และการลดความตึงเครียดทางจิตใจ (อภัยทาน) ความสามารถในการให้อภัยถือเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการสร้างสันติภาพในความสัมพันธ์ระยะยาว

การที่ผู้เขียนวิเคราะห์การให้เพื่อบูชาคุณ (แก่ครู อาจารย์ บิดามารดา) และการให้ที่ถูกต้อง (สงฆ์ทานที่ไม่เจาะจงบุคคล) ซึ่งมีอานิสงส์มาก เป็นการวางรากฐานทางจริยธรรมให้แก่ผู้ปฏิบัติว่า ทานที่แท้จริงมิได้มุ่งหวังผลตอบแทนทางวัตถุ แต่เป็นการสร้าง “ความสำนึกคุณ” และความผูกพันทางจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการบริหารความสัมพันธ์และการดำรงสังคมที่มั่นคง

การกำหนด “ปิยวาจา” เป็นมาตรฐานจริยธรรมการสื่อสาร (หน้า 35-52) การอธิบายปิยวาจาโดยอิงองค์ 5 แห่งวาจาสุภาสิต นั้น มีความถูกต้องตามหลักคัมภีร์และมีคุณูปการอย่างยิ่งในการนำมาประยุกต์ใช้ในยุคปัจจุบัน การเน้นว่าปิยวาจาต้องมี ประโยชน์ และมาจาก เมตตาจิต เป็นการยกระดับการสื่อสารจากการพูดเพื่อเอาใจ ไปสู่การพูดเพื่อเกื้อกูลและสร้างสรรค์

ในบริบทของการบริหารจัดการและภาวะผู้นำยุคใหม่ การที่วาจาต้องถูกกาล และเป็นคำจริง คือคุณลักษณะที่สำคัญในการสร้างความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจ (วิทยาลัยสงฆ์สุราษฎร์ธานี, 2564 : 334-348) การที่ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า แม้เป็นคำจริงแต่หากเป็นโทษก็ไม่ควรพูด⁴ แสดงให้เห็นถึงการพิจารณาถึงเจตนาและผลกระทบของการสื่อสารอย่างมีวิจารณญาณ โดยยึดหลักจริยธรรมของการสื่อสารที่มุ่งสันติเป็นสำคัญ

“อรรถจริยา” และการนิยามประโยชน์ผ่านการทำหน้าที่ (หน้า 53–66)

การที่อาจารย์วศิน อินทสระ นิยามแก่นของอรรถจริยาว่า คือ การทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ เป็นการนำหลักธรรมมาเชื่อมโยงกับจริยศาสตร์เชิงหน้าที่ อย่างชาญฉลาด การมองเช่นนี้ทำให้หลักธรรมมีความเป็นสากลและสามารถใช้ได้กับทุกสถานะในสังคม

นอกจากนี้ การเชื่อมโยงอรรถจริยาเข้ากับ ประโยชน์ 3 ระดับ (ปัจจุบัน, ภายหน้า, สูงสุด/มรรคมืองค์ 8) เป็นการตอกย้ำว่า การทำประโยชน์ทางสังคมที่แท้จริงนั้นมิได้จำกัดอยู่แค่การช่วยเหลือทางโลกเท่านั้น แต่เป็นการเกื้อกูลกันเพื่อความเจริญทางปัญญาและจิตวิญญาณด้วย การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์เชิงพุทธจึงถูกวางกรอบไว้เพื่อการบรรลุผลประโยชน์ร่วมกันในระดับสูงสุด (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564)

ประเด็นที่ผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกตและข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

“สมานัตตตา” การขยายความสู่ความมีตนร่วมและการแบ่งปันความรับผิดชอบ (หน้า 67–73)

ผู้เขียนได้เน้นย้ำความสำคัญของในแง่ของความไม่ถือตัว การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย และการร่วมสุขร่วมทุกข์ การวิเคราะห์ในส่วนนี้เป็นรากฐานที่มั่นคงในการสร้างความไว้วางใจ อย่างไรก็ตาม ในบริบทการบริหารจัดการในยุคที่เน้นการปกครองแบบมีส่วนร่วม และประชาธิปไตย ควรมีการขยายความ ในความหมายของ “ความมีตนร่วม” และการให้ความเสมอภาคในการเข้าถึงอำนาจและการตัดสินใจ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564)

การ “ร่วมสุขร่วมทุกข์” ที่ผู้เขียนกล่าวถึง ควรถูกตีความเพิ่มเติมในแง่ของ การแบ่งปันความรับผิดชอบ ผู้นำที่ปฏิบัติสมานัตตตาในปัจจุบันไม่เพียงแต่ต้องแสดงความเห็นอกเห็นใจ แต่ต้องลงไปร่วมรับฟังและเผชิญปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม หรือสิ่งแวดล้อมร่วมกับผู้ใต้บังคับบัญชาหรือประชาชน⁷ การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย จึงต้องแปลความหมายไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นธรรม (Impartiality) เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในหมู่คณะ

ความสัมพันธ์ระหว่างสังคหัตถ์ 4 และอิทธิบาท 4

แม้หนังสือจะรวมหลักสังคหัตถ์ 4 และอิทธิบาท 4 เข้าไว้ด้วยกัน แต่เนื้อหาส่วนที่วิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงปรัชญาว่าหลักธรรมทั้งสองส่งผลต่อกันอย่างไรนั้นยังไม่ปรากฏอย่างชัดเจน การวิเคราะห์ที่ลึกซึ้งสามารถระบุได้ว่า สังคหัตถ์ 4 ทำหน้าที่เป็น ปัจจัยเกื้อหนุนภายนอก ที่สำคัญ

การปฏิบัติสังคหวัตถุ 4 อย่างครบถ้วนเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมที่สงบสุข ปราศจากความขัดแย้ง และลดภัยคุกคามทางสังคมที่อาจขัดขวางความสำเร็จส่วนบุคคล เมื่อสังคมเกิดความเกื้อกูลและสามัคคี บุคคลย่อมสามารถทุ่มเทความเพียร และใช้ปัญญาไตร่ตรอง ตามหลักอิทธิบาท 4 ได้อย่างเต็มที่ โดยไม่ต้องเสียเวลาและพลังงานไปกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายนอก ด้วยเหตุนี้ สังคหวัตถุ 4 จึงเป็น “ธรรมาภิบาลทางสังคม” ที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการบำเพ็ญอิทธิบาท 4 เพื่อให้เกิดความสำเร็จส่วนตนที่ตั้งอยู่บนรากฐานของความผาสุกทางสังคมที่ยั่งยืน

การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการบริหารจัดการสมัยใหม่สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์เชิงประยุกต์ของสังคหวัตถุ 4 ในบริบทภาวะผู้นำสมัยใหม่

หลักธรรม	แก่นสารที่ อ.วคิน เน้น (การครองใจคน)	มิติเชิงประยุกต์ในปัจจุบัน
ทาน	การให้ธรรมทานและ อภัยทาน, การผูกมิตร	การสร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งการแบ่งปันความรู้/ ทรัพยากร และการมอบความมั่นคงทางจิตใจ ⁸
ปิยวาจา	วาจาต้องมีประโยชน์ และเมตตาจิต	จริยธรรมการสื่อสาร การจัดการความขัดแย้ง และ การสร้างความเข้าใจในองค์กร ⁹
อัตถจริยา	การทำหน้าที่ให้สมบูรณ์, ประโยชน์ 3 ระดับ	ความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) และการ บริหารงานเชิงผลประโยชน์ร่วมกัน
สมานัตตตา	เสมอต้นเสมอปลาย, ร่วมสุขร่วมทุกข์, ไม่ถือ ตัว	ภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วม การสร้างความไว้วางใจ และการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม ¹⁰

จุดเด่นของหนังสือ

1. ความแม่นยำทางคัมภีร์และความเป็นระบบในการนำเสนอ หนึ่งในความแข็งแรงที่สุดของหนังสือคือการอ้างอิงแหล่งคัมภีร์อย่างถูกต้อง ทั้งจากอังกุตรนิกายและขุททกนิกาย ทำให้การอธิบายสังคหวัตถุ 4 มีฐานรองรับทางพระพุทธศาสนาตั้งเดิม ไม่ใช่การตีความตามความรู้สึกหรือวัฒนธรรมร่วมสมัยเท่านั้น นอกจากนี้ ผู้เขียนยังจัดวางประเด็นเป็นหมวดหมู่ชัดเจน เช่น การแบ่งทานเป็น 3 มิติ การเรียงองค์คุณของวาจาสุภาสิต การสรุปประโยชน์ 3 ระดับ ทำให้ผู้อ่านเข้าใจรากฐานและโครงสร้างของหลักธรรมอย่างเป็นระบบ

2. การเชื่อมโยงหลักธรรมกับชีวิตจริงได้อย่างแนบเนียน หนังสือแสดงจุดแข็งในการ “แปลธรรมะให้เป็นพฤติกรรม” โดยเฉพาะการชี้ให้เห็นว่าทานไม่ได้จำกัดอยู่ที่วัตถุ แต่รวมถึงการให้คำแนะนำและการให้อภัย ซึ่งเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับจิตวิทยาความสัมพันธ์สมัยใหม่ เช่นเดียวกับการตีความ “ปิยวาจา” ในฐานะคำพูดที่มีประโยชน์และทำให้เกิดสันติ ความเข้าใจนี้ทำให้หลักธรรมไม่ถูกมองว่าเป็นเพียงแนวคิดเชิงศาสนา แต่เป็นทักษะการสื่อสารที่ใช้ได้จริงในสังคมปัจจุบัน

3. อุปมาและการอธิบายที่ช่วยเปิดมุมมองเชิงระบบอุปมา “ลิมสลักของรถ” ช่วยให้ผู้อ่านมองสังคหวัตถุ 4 ในฐานะระบบที่มีองค์ประกอบเกี่ยวเนื่องกัน หากขาดข้อใดข้อหนึ่ง ระบบสังคมก็จะไม่สมบูรณ์ การนำเสนอลักษณะนี้ทำให้หนังสือมีพลังทางการตีความและช่วยสร้างความเข้าใจที่ลุ่มลึกในระดับวิเคราะห์

4. ส่งเสริมคุณธรรมพื้นฐานของการอยู่ร่วมกัน หนังสือช่วยสื่อว่า สังคหวัตถุ 4 ไม่ใช่หลักธรรมของผู้ปกครองเท่านั้น แต่เป็นจริยธรรมสากลที่ใช้ได้ในหลายระดับความสัมพันธ์ ทั้งครอบครัว เพื่อนร่วมงาน และสังคมโดยรวม โดยเฉพาะการเน้น “ความไม่ถือตัว” ซึ่งเกี่ยวข้องกับรูปแบบความขัดแย้งและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมปัจจุบันอย่างใกล้ชิด

จุดด้อยของหนังสือ

1. ความเข้มข้นเชิงสังคมวิทยาและสหสาขายังจำกัด แม้หนังสือมีความแม่นยำทางคัมภีร์ แต่การอธิบายส่วนใหญ่เน้นกรอบศีลธรรมเชิงพุทธมากกว่าการเชื่อมโยงกับสาขาวิชาอื่น เช่น สังคมวิทยาความไว้วางใจ จริยศาสตร์สมัยใหม่ หรือทฤษฎีทุนทางสังคม การขาดมุมมองสหวิทยาการทำให้ศักยภาพของหลักธรรมยังไม่ถูกนำเสนอในบริบทสังคมกว้างเท่าที่ควร

2. ตัวอย่างร่วมสมัยยังมีไม่มากนักแม้การอธิบายหลักธรรมชัดเจน แต่กรณีตัวอย่างมักอยู่ในบริบทดั้งเดิม หากมีการประยุกต์กับสถานการณ์สมัยใหม่ เช่น การสื่อสารออนไลน์ ความสัมพันธ์ในองค์กร หรือประเด็นความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรม หนังสืออาจเข้าถึงผู้อ่านรุ่นใหม่ได้มากยิ่งขึ้น

3. การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ยังไม่เด่นชัด หนังสือเน้นเชิงอธิบายมากกว่าเชิงตั้งคำถาม จึงยังขาดการถกเถียงเกี่ยวกับข้อจำกัดของหลักธรรม เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างการให้อภัยกับความยุติธรรม หรือการใช้ปิยวาจาในเชิงผลประโยชน์ หากเพิ่มมิติวิพากษ์ จะทำให้หนังสือมีความลึกเชิงปรัชญามากยิ่งขึ้น

4. ความไม่สมดุลของสัดส่วนเนื้อหา ประเด็นเกี่ยวกับ “ทาน” ได้รับความสนใจมากกว่า ในขณะที่ “สมานัตตตา” และหัวข้ออื่นมีพื้นที่น้อยกว่า ส่งผลให้ภาพรวมของสังคหวัตถุ 4 ไม่สมดุลอย่างเท่าที่ควร หากปรับสัดส่วนเนื้อหาให้ใกล้เคียงกัน จะช่วยเสริมความสมบูรณ์ของการนำเสนอหลักธรรมทั้งสี่ข้อ

บทสรุป

การยืนยันคุณค่าของหนังสือ

หนังสือ ธรรมเพื่อครองใจคน ถือเป็นงานวิชาการเชิงประยุกต์ที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง เนื่องจากมีความละเอียดลึกซึ้งในการอธิบายหลักสังคหวัตถุ 4 อาจารย์ยุวศิน อินทสระ ได้นำเสนอหลักธรรมนี้อย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับหลักฐานทางคัมภีร์ การตีความของผู้เขียนได้ขยายความหมายของสังคหวัตถุ 4 จากหลักการสงเคราะห์ขั้นพื้นฐานไปสู่ ปรัชญาการบริหารความสัมพันธ์และจริยธรรมทางสังคม ที่ครบถ้วนสมบูรณ์ทั้งมิติทางวัตถุ ปัญญา และจิตวิญญาณ

สังคหวัตถุ 4 รากฐานของการครองใจคนและการบริหารสังคมที่ยั่งยืน

หลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ทั้งสี่ประการ มิใช่เป็นเพียงเครื่องมือในการทำให้ผู้อื่นรัก แต่เป็นคุณสมบัติพื้นฐานของผู้ปกครอง ผู้บริหาร และสมาชิกสังคมทุกคนที่ต้องการความสุขและสันติภาพ หลักธรรมเหล่านี้เมื่อปฏิบัติอย่างสมบูรณ์จะแปรสภาพเป็น กำลังแห่งการสงเคราะห์ (สังคหผล) ซึ่งเป็นพลังในการยึดเหนี่ยวน้ำใจคนและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ผู้ที่ประพฤติธรรม 4 ประการนี้ ย่อมดำเนินชีวิตด้วยความมั่นใจเพราะมีพลังในตนเอง ซึ่งเป็น

หลักประกันสำคัญที่ช่วยให้บุคคลข้ามพ้นภัยทั้ง 5 ประการ ได้แก่ ภัยเนื่องด้วยการครองชีพ ภัยคือความเสื่อมเสียชื่อเสียง ภัยคือความครั้นคร้ามเก้อเขินในที่ชุมนุม ภัยคือความตาย และภัยคือทุกคดี

ความสำเร็จในการ "ครองใจคน" ตามแนวคิดที่ถูกวิเคราะห์นี้ คือความสำเร็จในการสร้างความสามัคคีที่เกิดจากความเท่าเทียมกัน ความเกื้อกูลกันในทุกระดับ และการสื่อสารที่สร้างสรรค์และมุ่งเมตตา หลักธรรมเหล่านี้ทำงานร่วมกันอย่างสมดุล เป็นกุญแจสำคัญในการสร้างสังคมที่มั่นคงและยั่งยืน โดยทำหน้าที่เป็นเสมือน "ลิมสลักของรถ" ที่ธำรงรักษาสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างผาสุกหากปราศจากธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้ ความผูกพันทางสังคม รวมถึงความนับถือระหว่างมารดาบิดากับบุตรย่อมไม่เกิดขึ้น (วคิน อินทสระ, 2555) อันนำไปสู่ความเสื่อมและขาดเสถียรภาพของระบบสังคมในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

วคิน อินทสระ. (2555). *ธรรมเพื่อครองใจคนและธรรมเพื่อความสำเร็จในชีวิต*. ฉบับธรรมทาน.

สมุทรปราการ: ชมรมกัลยาณธรรม.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 43). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พิมพ์ลภัส นิสบุสย์. (2566). การประยุกต์หลักสังคหวัตถุ 4 ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*, 7(1), 586.

วิทยาลัยสงฆ์สุราษฎร์ธานี. (2564). การบริหารชุมชนท้องถิ่นตามหลักสังคหวัตถุ 4. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*, 8(2), 325.

พระปริณญา อนุตโตโร (บุญแผ้ว) และ พชรเดช เสมาน. (2567). การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองแห่น อำเภอกุตุขุม จังหวัดยโสธร. *วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์*, 8(2), 485.

Bodhi, Bhikkhu. (2012). *Aṅguttara Nikāya 4.32, Sustaining*. In *The Numerical Discourses of the Buddha*. Boston: Wisdom Publications.